

των ἐκ μέρους ὁμοϊδεατῶν των καὶ λόγῳ τοῦ ρόλου των εἰς αὐτήν¹, ὁ L. (*passim*, ἰδίᾳ σσ. 63 κ.έ., 75, 87 κ.έ., 97 κ.έ.) χειρίζεται τὸ θέμα περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀντίθετον σκοπιάν, τονίζει δηλ. περισσότερο τὸν ρόλον τῶν φυγάδων ὡς ἐνεργῶν συμμετόχων εἰς συνωμοσίας «πεμπτοφαλαγγιτῶν».

Γενικῶς εἰπεῖν, τὸ βιβλίον τοῦ L., παρὰ τὸ ὅτι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ἢ θεώρησις τῶν πραγμάτων θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι διαφοροετικῆ, προσφέρει μίαν ἐμπεριστατωμένην μελέτην ἐνὸς συνήθους πολιτικοστρατιωτικοῦ φαινομένου τοῦ Πελοποννησιακοῦ Πολέμου ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ ἔργον αὐτὸ ὡς καὶ ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος τῶν ὑπηρεσιῶν πληροφοριῶν καὶ ἀσφαλείας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ὁ L. προαναγγέλλει, θὰ ἀποτελέσουν θετικὰς συμβολὰς εἰς τὴν δρευνήσιν ἐξόχως ἐνδιαφερόντων καὶ πρωτοτύπων θεμάτων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Δύναται νὰ λεχθῆ ἀπεριφράστως ὅτι τὸ βιβλίον τοῦ D. εἶναι: ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ἀπλοῦν ἀρχαιοφίλον ἀναγνώστην, χρήσιμον διὰ τὸν κατ' ἐπάγγελμα ἀρχαιολογῶστην (διδάσκοντα καὶ / ἢ συγγραφέα) καὶ ἀπαραίτητον διὰ τὸν εἰδικὸν ἐρευνητὴν.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ, δ. φ.

* * *

J. B. HOFMANN, *Ἑτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς* (ἐξελληνισθὲν ὑπὸ Ἀντωνίου Δ. Παπανικολάου, ἐν Ἀθήναις 1974, σσ. α' - κδ' + 542).

Προκειμένου νὰ ἐρευνησῶμεν μεθοδικῶς καὶ ἐπιστημονικῶς μίαν γλῶσσαν θὰ πρέπη νὰ διακρίνωμεν:

1) τὸν λεξιλογικὸν θησαυρὸν αὐτῆς, ἥτοι τὸ σύνολον τῶν λέξεων αἱ ὁποῖαι ἐλαλήθησαν ἢ ἐγράφησαν

2) τὸ κλιτικὸν τῆς σύστημα, ἥτοι τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον μεταβάλλονται αἱ κλιταὶ ἐκ τῶν λέξεων τοῦ θησαυροῦ τῆς καὶ

3) τὴν σύνταξιν αὐτῆς, ἥτοι τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον αἱ λέξεις κλιταὶ καὶ μὴ συμπλέκονται πρὸς σχηματισμὸν λόγου.

Διὰ τῆς τοιαύτης διαιρέσεως παρέχεται ἡ δυνατότης ἀντιστοίχου μερισμοῦ τῆς ὅλης γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Ἀναφορικῶς πρὸς τὸν θησαυρὸν τῆς γλώσσης εἶναι ἀνάγκη νὰ εὐρεθῆ (καὶ νὰ καταταχθῆ κατὰ τινὰ τρόπον) τὸ πλῆθος τῶν λέξεων καὶ νὰ σημειωθοῦν αἱ διάφοροι σημασίαι των. Μεγαλυτέραν ὅμως σπουδαιότητα ἔχει ἡ ἐξέτασις αὐτῶν τῶν μερῶν ἐκ τῶν ὁποίων συνίσταται μίᾳ λέξις. Δὲν ἐννοοῦμεν βεβαίως τὸν χωρισμὸν εἰς φθόγγους (τοὺς ὁποίους ἄλλωστε ἐξετάζει ἄλλος κλάδος τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης), οὔτε εἰς συλλαβάς, ἀλλὰ κυρίως τὴν ἀνατομίαν, θὰ ἐλέγομεν, τῆς λέξεως, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὐρωμεν τὸν βασικὸν πυρῆνά της, ὁ ὁποῖος καὶ ὑπόκειται εἰς ὀλόκληρον σειρὰν ἐτυμολογικῶς συγγενῶν λέξεων. Εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν σειρὰν ὑπάρχει τι σταθερὸν πῶς, ἢ ρίζα. Πρὸ αὐτῆς εἶναι δυ-

1. Οἱ ἀρχαῖοι συγγραφεῖς δὲν ἐδίσταζον νὰ ὀνομάσουν προδοσίαν τὸν ρόλον αὐτὸν (π.χ. Θουκ. II. 5. 7 «οἱ προδιδόντες», Ξεν. Ἑλλην. II. 2. 1 «οἱ προδόντες»), προφανῶς ἐπειδὴ ἡ κομματικὴ ἀλληλεγγύη δὲν εὕρισκεν εἰς αὐτοὺς καμμίαν δικαίωσιν, καὶ μάλιστα συγκρινομένη καὶ συγκρουομένη πρὸς τὴν προάσπισιν τῆς πατρίδος.

νατὸν νὰ τεθοῦν προθέσεις, προθήματα, αὔξεις καὶ ἀναδιπλασιασμός, μετὰ δὲ τὴν ρίζαν εἶναι δυνατόν νὰ τεθοῦν προσφύματα καὶ ποικίλαι παραγωγικαὶ καταλήξεις.

Ἄλλ' ἡ ρίζα δὲν εἶναι τι ἀναλλοίωτον. Εἰς τὴν ὅλην σειρὰν τῶν ἔτυμολογικῶς συγγενῶν λέξεων παρουσιάζει διαφόρους βαθμίδας. Ἡ μετάπτωσις, ὡς λέγεται τὸ φαινόμενον τῶν ἀλλοιώσεων τῆς ρίζης, παρουσιάζει καινὸν ἰκότητά τινα δυναμένην νὰ παρομοιασθῇ πρὸς τὴν κλίσιν τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ ῥήματος.

Πάντα ταῦτα προσδίδουν ἰδιαίτερον θέλημα εἰς τὴν ἐνασχόλησιν μὲ τὴν γλῶσσαν, ἰδίᾳ δὲ μὲ τὴν ἔτυμολογίαν. Εἶναι σπουδὴ συστηματικὴ, διὰ τῆς ὁποίας ἐπιτυγχάνεται ἡ βαθυτέρα κατανόησις τῆς σημασίας ἐκάστης λέξεως διὰ συσχετισμοῦ αὐτῆς πρὸς ἄλλας ὁμορρίζους, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία θεωρεῖται ἡ πρωτότυπος (μητρική).

Δι' ἐκεῖνον τὸν μελετητὴν, ἰδίως τὸν φιλόλογον, ὁ ὁποῖος θέλει συντόμως νὰ κατατοπισθῇ περὶ τοῦ ἐτύμου μιᾶς λέξεως, ὑπάρχουν σχετικὰ λεξικά, εἰς τὰ ὁποῖα δύναται νὰ καταφύγῃ καὶ νὰ πληροφορηθῇ ἀκόπως.

Εἰς τὰς μεγάλας εὐρωπαϊκὰς γλώσσας κυκλοφοροῦνται ὀγκώδη Ἑτυμολογικὰ λεξικά τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τὰ ὁποῖα καλύπτουν τὸ πρὸς ἔτυμολόγησιν προσφερόμενον μέρος τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Εἰς τὴν ἑλληνικὴν δυστυχῶς δὲν ὑπῆρχε μέχρι πρό τινας ἀντίστοιχον λεξικόν, ἱκανὸν νὰ καλύψῃ πάσας τὰς σχετικὰς ἀνάγκας.

Ὁ κ. Ἄντ. Παπανικολάου, μόνιμος ἐπικουρικὸς καθηγητὴς τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, εἰργάσθη ἐπὶ μακρὸν καὶ μετῆνεγκεν εἰς τὴν Νεοελληνικὴν τὸ ἐξαιρετικὸν καὶ εὐφήμεως μνημονευόμενον, ὑπὸ τῶν εἰδικῶν δὲ ἐπαινεθὲν ἔτυμολογικὸν Λεξικὸν τοῦ Hofmann, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη (γερμανιστὶ) τὸ 1950.

Τὸ Λεξικὸν τοῦτο εἶναι ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα συναφῆ σύντομον καὶ περιεκτικόν. Διὰ τῆς μεταγλωττίσεώς του καλύπτεται σημαντικὸν κενὸν εἰς τὴν σχετικὴν ἑλληνικὴν βιβλιογραφίαν.

Ἄλλ' ὁ κ. Παπανικολάου δὲν ἤρκεσθη εἰς ἀπλὴν μετάφρασιν. Προέθηκε σύντομον Πρόλογον (ἀπαραίτητον καὶ αὐτὸν δι' ἔλλειψιν σχετικῶν συντόμων καὶ κατατοπιστικῶν βοηθημάτων παρ' ἡμῖν), εἰς τὸν ὁποῖον ἐξέθηκε τὰ περὶ τῆς σημασίας τοῦ ὄρου Ἑτυμολογία, περὶ τῶν Ἑτυμολογικῶν λεξικῶν τῶν συντεταγμένων κατὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεωτέρους χρόνους καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑτυμολογίας εἰς ἴδιον κλάδον τῆς Γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Τὸ ἔργον πλουτίζεται δι' ἐκτενοῦς βιβλιογραφίας.

Διὰ νὰ εἶναι μάλιστα τὸ ἔργον εὐχρηστότερον, παρέχονται ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ ὁδηγίαὶ πρὸς χρῆσιν τοῦ Λεξικοῦ καὶ λεπτομερὴς πίναξ συντομογραφικῶν. Μεγάλῃς σημασίας πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Παπανικολάου παράθεσις ἐν τέλει τοῦ ἔργου λέξεων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν μὲν εἰς τὸ Λεξικὸν ὄχι ὁμῶς κατακεχωρισμέναι ὡς ἴδια λήμματα ἀλλ' ἐντὸς αὐτῶν. Πρὸς τούτοις ὁ κ. Παπανικολάου προσέθηκε εἰς τὰ ὑπάρχοντα ἀρχῆθεν ἐρμηνεύματα τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἔκρινεν ἀπαραίτητα, ὡς καὶ πρόσθετα παράγωγα καὶ τινὰς ἐπεξηγήσεις.

Τὸ ἔργον τοῦτο θ' ἀποτελέσῃ, πιστεύομεν, ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ πάντας τοὺς καθ' οἷονδῆποτε τρόπον ἀσχολουμένους περὶ τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γραμματείαν καὶ γλῶσσαν.